

Zihin Felsefesinde Düalizmin Çağdaş Kalesi Olarak Nitelik Düalizmi: Töz Düalizmi ile Nitelik Düalizmi Arasında Çok Yönlü Bir Karşılaştırma

Property Dualism as a Contemporary Stronghold of Dualism in Philosophy of Mind: A Multidimensional Comparison between Substance Dualism and Property Dualism

MEHTAP DOĞAN

Ankara Yıldırım Beyazıt University

Received: 16.07.2023 | Accepted: 31.08.2023

Abstract: The most dominant position in the discussions of contemporary philosophy of mind is undoubtedly physicalism. However, physicalism's objective point of view does not offer an encompassing account of phenomenal consciousness. There are increasing numbers of philosophers who accept the opposition between mental and physical, due to serious objections against explanatory models that reduce the phenomenal properties of the contents of inner experience to physical properties. This has meant a revival of dualism in contemporary philosophy of mind. This revival is not in favor of substance dualism, but in favor of property dualism holding that the body has both physical and mental properties. On the one hand, anti-physicalist arguments are considered as proponents of property dualism, and on the other hand, property dualism is seen as a solution to the dilemmas of substance dualism. In this study, whether property dualism constitutes a stronger alternative to physicalism than substance dualism is addressed in two ways. First, the possibility that objections to physicalism can provide a basis for substance dualism as well as property dualism is examined, and in the second step, it is discussed whether the problems caused by substance dualism can be solved by property dualism.

Keywords: Philosophy of mind, substance dualism, property dualism, physicalism, Descartes.

1. Giriş

Bilimsel ve felsefi tartışmaların hâlen tek bir teori etrafında uzlaşmaya yaklaşmadığı konulardan birisi şüphesiz ki zihnin doğasıdır. Zihinsel içerikler ya da zihinsel durumlar diğer tüm bildiklerimizden farklı olarak doğruluk değerlerini yalnızca kendilerinden alırlar. Ne düşündüğümün, ne hissettiğimün, hangi duygu durumunda olduğumun başka bir deyişle de hangi zihinsel içeriğe sahip olduğumun tek yargıcı kendi zihnimdir. İster zihinsel içeriklerin üstünde ve ötesinde bir zihnin varlığını kabul edelim, isterse zihni yalnızca zihinsel içeriklerin toplamı olarak kabul edelim; zihne erişimimiz doğrudan ve içseldir.

Bu kadar doğrudan bildiğimiz ve içeriğinin kendisi yanırlarla ve yanılsamalarla dolu olsa da bu içeriğe sahip olduğumuz hakkında yanılamayacağımız bir şeyin hayret verici olması ise asıl şaşırtıcı olandır. Doğrudan bilinen ve herkesin doğrudan bildiği bir şeyin şaşırtıcı olmaması hatta apaçık olması gerektiğine yönelik sezgisel çıkarımımıza tümüyle karşıt olarak bana apaçık olan bu şey, benim haricimdeki herkes için içerisine hiçbir şekilde sızılamayacak şekilde kapalıdır. Zihin ve zihinsel içerikler yalnızca öznenin kendisi için apaçıktır. Bizi zihnin ve zihinsel durumların varlığına götüren gerekçelerin tek kaynağı öznel bakış açısıdır. Her bir öznenin, bir dışarıdan herkes tarafından gözlemlenebilir fiziksel bir varoluşu, bir de yalnızca kendisinin erişebildiği ve dışarıdan gözleme kapalı öznel zihinsel bir yaşantısı vardır. Nitekim bu öznel yaşantı üzerine nesnel bir açıklama sunmak klasik bilimsel paradigmanın uzun yıllar kaçındığı bir unsur olmuş olsa da düşünce tarihinin kadim meselelerinden olagelmıştır. Felsefe ve dinler tarihi ruh-nefs-zihnin ve beden ilişkisine yönelik onlarca bakış açısı içermektedir. Fakat bu çalışmadaki amaç zihnin doğasına dair bakış açılarını tarihsel bir perspektiften ele almak değil, çağdaş tartışmalarda düalizmin yer aldığı pozisyonu irdelemektir.

Evrende var olan iki tözün olduğunu savunan töz düalizminin farklı varyasyonlarını Platon, Aquinas, İbn Sina gibi birçok filozofta görmek mümkünse de zihin felsefesinde kullanıldığı bağlam çoğunlukla Descartes'a gönderme yapmaktadır. Düşünce tarihinin en eski bakış açılarından birisinin Descartes'a atfedilmesinde, Descartes'ın ruh beden ayırımı sistematik bir argüman üzerine inşa etmesinin yanı sıra ruhun içerikleri olarak tanımladığı yetilerin bugün kullandığımız anlamda zihinsel durum-

lara karşılık gelmesi de önemli derecede etkilidir. Ancak ilk zihin felsefesi olarak anılan Descartes'a biçilen bu rol çağdaş tartışmalarda çoğunlukla olumsuz çağrışımlar içermektedir. Descartes'ın töz düalizmi çok sayıda itiraza maruz kaldığı gibi, birçok çağdaş zihin filozofunun antipatiyle yaklaştığı bir görüş olmaya devam etmektedir. Bu antipatinin bir yönü materyalizmin yükselişte olduğu dönemlerde Ryle'in meşhur "makinedeki hayalet" yorumunda olduğu gibi fiziksel olmayan şeylerin varlığını kabul etmenin hayaletlere inanmak olarak görüldüğü metafizik karşıtlığına dayanırken, diğer bir yönü de Kartezyen düalizmin felsefi değil dini referanslı bir tez olduğu kabulünden ileri gelmektedir. Bu iki önyargı felsefi bakış açılarını öyle derinden kuşatmıştır ki; fizikalizmin açmazlarının fark edildiği, fiziksel olmayan niteliklerden söz edilmeye başlandığı son yirmi-otuz yıldır töz düalizmi¹ hâlen fizikalizmin alternatifi olarak değerlendirilen görüşler arasında çoğu zaman yer almamaktadır.

Bunun yerine çağdaş literatürdeki düalizm savunuları çoğunlukla tözler üzerinden değil nitelikler üzerinden yapılmaktadır. Nitelik düalizmi olarak adlandırılan bu görüşe göre, beden fiziksel olmayan nitelikleri de vardır ya da başka bir bakış açısından, zihinsel durumların fiziksel olmayan nitelikleri de vardır. Töz düalizminden farklı olarak, nitelik düalizminde bedenden ayrı olarak var olan fiziksel olmayan bir töz söz konusu değildir. Zihinsel niteliklerin de kaynağı bedendir ve beden olmadan var olmaları mümkün değildir. İlk bakışta, töz düalizminin açmazlarını çözmeye yönelik bir çıkışı varmış gibi görünen nitelik düalizmi, çağdaş tartışmalarda daha çok indirgemeci fizikalist teorilerin açmazlarından hareketle savunulmaktadır. Bu yönüyle nitelik düalizmi aslında töz ikiciliği ve indirgemecilik arasındaki bir orta yol olarak görülmektedir. Nitelik düalizmini savunanlar, indirgemecilerden farklı olarak, zihinsel durumları, öznel ve niteliksel özelliklerini göz ardı ederek maddi temellere indirgemeye çalışmazlar. Bunu yaparken, töz düalistlerinden de farklı olarak, zihni ve zihinsel durumları bedenden

¹ Bu çalışmada töz düalizmi, etkileşimci töz düalizmine referansla kullanılmaktadır. Paralelizm ve epifenomenalizm de farklı iki tözün varlığını kabul eden diğer düalist yaklaşımlardır. Ancak paralelizm zihin-beden etkileşimini yok sayarak bilimsel verilerle çelişmekte, epifenomenalizm ise zihinsel durumları etkisiz fenomenler olarak sınıflayarak asıl problemi yalnızca çarpıtarak göz ardı etmektedir. Bu sebeple, düalizmin en yaygın kullanımı etkileşimciliğe yöneliktir.

bağımsız olarak var olabilen, “insanın biyolojik sistemine dışarıdan enjekte edilmiş” ontolojik olarak ayrı bir kategori olarak da görmezler; nitelik düalizminin birçok versiyonuna göre zihin, “bedenin ve beynin uygun fiziksel organizasyonu ve işlevi ile doğal olarak” ortaya çıkar (Hasker, 2018, s. 65). Böylesi bir orta yolun pek tabii ki uçlarda yer alan radikal görüşlere oranla daha az risk barındırdığı ve daha fazla açıklayıcı gücü olduğu düşünüldüğünden, nitelik düalizmi zihin-beden problemine yönelik baskın pozisyonlardan birisi olmaya devam etmektedir.

Bu çalışmada literatürdeki genel kanıdan farklı olarak nitelik düalizminin töz düalizmi ve fizikalizm arasında yer alan bir orta yol olduğu düşüncesinin bir yanlısıma olduğu iddia edilecektir; bunu yaparken yaslanılan temel tez nitelik düalizminin fizikalizm karşısında töz düalizminden daha avantajlı olmadığı olacaktır. Bu tezi gerekçelendirmek amacıyla çalışmada öncelikle nitelik düalizminin, indirgemecilik karşısında neden daha avantajlı görüldüğüne dair argümanlar ele alınacak ve bu argümanların sonuçlarının yalnızca nitelik düalizminin değil töz düalizminin de lehinde olan öncüller olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Sonrasında töz düalizmine getirilen itirazlar çerçevesinde nitelik düalizminin töz düalizminden avantajlı olup olmadığı tartışılacak ve töz düalizminin karşı karşıya kaldığı problemlerin nitelik düalizmi tarafından da çözülebilir problemler olmadığı iddia edilecektir. En nihayetinde ise nitelik düalizminin öznel ve nesnel bakış açılarının uzlaştığı bir orta yol olarak sunulmasının örtük kabul ve inançlardan kaynaklandığı ileri sürülecektir.

2. Nitelik Düalizminin Fizikalizme Karşı Avantajları ve Töz Düalizmi

Nitelik düalizmini indirgemeci fizikalist bakış açısı karşısında avantajlı bir görünüme kavuşturan önemli yaklaşımlarından birisi Frank Jackson’ın “Bilgi Argümanı”dır. Jackson, fizikalizme bir antitez olarak kurguladığı bu argümanı ilk olarak “Epiphenomenal Qualia” (1982) makalesinde sunmuş, argümanın geliştirilmiş versiyonunu ise “What Mary Didn’t Know?” (1986) adlı makalesinde ortaya koymuştur. Argüman, renklere dair eksiksiz fiziksel bilgiye sahip bir renkbilimci olan Mary üzerinden inşa edilen bir düşünce deneyine dayanmaktadır. Mary, doğduğu andan itibaren siyah-beyaz bir odada yaşamakta, dış dünya ile olan tüm ilişkisini siyah-beyaz bir aracı ekran vasıtasıyla sağlamakta ve

öğrendiği her şeyi bu ekran ve siyah-beyaz kitaplar ile öğrenmektedir (Jackson, 1982, s. 130, 1986, s. 291). Fizikalizme göre var olan her şey fizikseldir; dolayısıyla eksiksiz fiziksel bilgi, eksiksiz bilgi anlamına gelmektedir. Mary ise renklerin “tam” fiziksel bilgisine sahip olduğu için, eğer fizikalizm doğruysa renkler hakkında her şeyi bilmektedir. Fakat Jackson’a göre Mary, renkler hakkındaki tüm fiziksel bilgiyi bilmesine rağmen, renkler hakkındaki her şeyi bilmemektedir. Çünkü Mary siyah-beyaz odadan dışarı çıkarıldığında ya da kendisine renkli bir televizyon verildiğinde, daha önce hiç görmemiş olduğu renkleri görmenin ne demek olduğunu öğrenecektir; örneğin kırmızı bir şey görmenin nasıl bir şey olduğunu öğrenecektir (Jackson, 1986, s. 291). O hâlde, tam bilgi, tam fiziksel bilgidir ve fizikalizm yanlıştır. Bu hususta, Mary’nin bilmediği şey, kendi deneyimleri hakkındaki değil, başkalarının deneyimleri hakkındaki bilgidir. Mary dışarı çıkarılmadan önce, kırmızı deneyimiyle ilgili gerçekleri bilmiyordu, çünkü bilinmesi gereken böyle bir gerçek yoktu. Fizikselci ve fizikselci olmayan herkes bu konuda hemfikir olabilir. Fizikalizm Mary’nin dışarıya çıktıktan sonra bunu öğrendiğini Mary’nin nöral durumları ve bu nöral durumlarının işlevsel rollerinin değişmesiyle açıklayarak kabul edebilir. Fizikalizm için sorun oluşturan şey; Mary’nin kırmızı domatesi ilk kez gördükten sonra, başkalarının zihinsel yaşamına ilişkin kendi kavrayışının başından beri ne kadar eksik olduğunu fark etmesi olacaktır. Mary renkler hakkındaki tüm fiziksel gerçekleri başından beri biliyordu ve dışarı çıktığında yeni bir şey öğrendi; dolayısıyla, Mary’nin serbest bırakılana kadar bilmediği şey, başkalarının deneyimleri hakkındaki bir gerçektir ve bu gerçek, fiziksel değildir (Jackson, 1986, ss. 292-293).

Bilgi argümanının, nitelik düalizmine dayanak oluşturan kısmı Mary’nin sahip olduğu bilginin tarzı ya da türü değil, ne bildiğidir. Mary siyah-beyaz odadayken varsayımsal olarak bilinmesi gereken fiziksel her şeyi bilmektedir, ama odadan çıktıktan sonra bilinmesi gereken her şeyin bundan ibaret olmadığını farketmiştir (Jackson, 1986, s. 294). Mary’nin öğrendiği şey, bilinmesi gereken her şeyin fiziksel niteliklerle sınırlı olmadığıdır; fiziksel olmayan nitelikler de vardır. Jackson argümanında bu fiziksel olmayan niteliklerin doğasıyla ilgili bir tartışma yürütmemiş olsa da açıkça deneyimsel niteliklere işaret etmektedir.

Deneyimsel nitelikler, literatürdeki yerleşik kullanımıyla fenomenal nitelikler, fiziksel olmayan zihinsel durumlara ya da niteliklere işaret etmektedir. Nitelik düalizminin, bedeninin hem fiziksel hem de fiziksel olmayan nitelikleri olduğunu savunurken fizikselin dışında bırakmış olduğu şey, bu fenomenal niteliklerdir. Fenomenal niteliklerin ya da fenomenal bilincin doğasını betimlemek için Thomas Nagel'in "gibi olmaklık" (what is it like to be) deyimini yaygın olarak kullanılır. Buna göre, bir durum ya da bir şey ancak ve ancak "o durumda olmak gibi bir şey" varsa ya da "o durumda olmak gibi hissettiren bir şey" varsa bilinçlidir. Fenomenal nitelikler ancak öznel bakış açısından kavranabilir niteliklerdir; nesnel erişime kapalıdır. Nagel, yarasa olmanın görme kabiliyeti zayıf olduğu için seslere göre yönünü bularak uçan ve böcek yiyerek beslenen bir memeli olmaya benzediğini bilmenin, bir yarasanın kendisi için yarasa olmaklık deneyiminin nasıl bir şey olduğunu bilmeye yetmeyeceğini iddia etmektedir (Nagel, 1974, s. 439). Nagel'a göre bu türden fenomenal niteliklere erişimin nesnel bir yolu yoktur ve bu yüzden fizikalizmin nesnel bakış açısıyla sınırlı olan yaklaşımı fenomenal niteliklerin doğasını kavramak için yeterli değildir.

Fenomenal niteliklerin doğasının fiziksel süreçlere indirgenemeyeceği tezi üzerinde şekillenen Jackson ve Nagel tarafından öne sürülen itirazlar, bedeninin fiziksel olmayan niteliklerinin de olduğunu savunan nitelik düalizmi için oldukça güçlü bir temel sağlamaktadır. Deneyimsel ya da fenomenal niteliklerin, fiziksel beyin süreçlerine indirgenemeyeceğini öne süren bu itirazlar neticesinde nitelik düalizminin zihin-beden problemine yönelik güçlü bir alternatif olduğunu savunanlar, fizikalizmin klasik evren tasavvurunun yetersizliğine vurgu yapmaktadır. Fakat bu hususta nitelik düalistleri, aynı itirazlardan ve aynı gerekçelerden yola çıkarak nitelik düalizmini savunmak yerine töz düalizmini de savunabileceklerini çoğu zaman göz ardı etmektedirler. Burada ilginç olan, çağdaş zihin felsefesi tartışmalarında indirgemeci fizikalizmin açmazlarından hareketle bir tür düalizm savunulacaksa, bu düalizmin nitelik düalizmi olacağının sorgusuz bir şekilde kabul edilmesi ve bu seçimi gerekçelendirmek için herhangi bir temellendirme çabasına girilmemesidir.

Hem Jackson'ın hem de Nagel'in argümanları ya fizikalistler tarafından yanlışlanmak üzere alıntılanmakta ya da nitelik düalizminin geçerli bir pozisyon olduğuna yönelik kanıtlar olarak kullanılmaktadır. Oysaki bu argümanlar töz düalizmi için de nitelik düalizmi için kullanıldığı gibi, zihnin doğasını açıklamak için nesnel bakış açısının yetersiz olduğunu gösteren güçlü gerekçeler olarak kullanılabilirler. Fenomenal niteliklerin, fiziksel olmayan nitelikler olduğunu kabul ettikten sonra bu niteliklerin beynin “beliren” nitelikleri olduklarını söylemek felsefi bakış açısından ne derece mümkünse, bu niteliklerin zihinsel töze ya da benliğe ait olduğunu söylemek de o derece mümkündür. Aynı argümanlar aynı çelişkisizlik ve uyumlulukla töz düalizmini savunmak için de kullanılabilir; öznel zihinsel durumların varlığı yalnızca nitelik düalizmi için değil, töz düalizmi için de önemli bir zemin teşkil etmektedir.

Fenomenal niteliklerin fiziksel olmayan ayırt edici nitelikler olduğunu göstermek için sunulan başka bir argüman da David Chalmers'ın şöyle formüle ettiği zombi argümanıdır:

(1) Bizim dünyamızda bilinçli deneyimler vardır.

(2) Bizim dünyamızdaki bilinçle ilgili somut olguların mevcut olmadığı, fiziksel olarak bizimkine özdeş, mantıksal olarak mümkün bir dünya vardır.

(3) Bu nedenle bilinçle ilgili olgular, fiziksel olguların ötesinde ve üstünde, dünyamızla ilgili başka olgulardır.

(4) Bu nedenle materyalizm yanlıştır (Chalmers, 1996, s. 109).

Chalmers'a göre, fiziksel ve davranışsal olarak insandan ayırt edilemeyen ancak bilinçli zihinsel içeriğe sahip olmayan zombilerin varlığı mantıksal olarak mümkünse; bilinç fiziksel olgulara indirgenemeyecek “ekstra” bir niteliktir. Fiziksel olarak bizimkine özdeş bir zombi dünyasının mantıksal olarak mümkün olduğu göz önüne alındığında, dünyamızın sahip olduğu nitelikler fiziksel gerçekliklerin sağladığı niteliklerden ibaret değildir; bilincin varlığı nedeniyle fazladan bir nitelik söz konusudur çünkü bilinç “fenomenal bilgi” taşıyıcısıdır (Chalmers, 1996, s. 109). Fiziksel olarak özdeş iki olası dünyada fenomenal nitelikler özdeş olmayacaktır; bu da Chalmers'a göre fenomenal niteliklerin

taşıyıcısı olan bilincin, fiziksel olgu ya da süreçlere indirgenemez doğasına işaret etmektedir. Zombi argümanı –geçerliliği tartışmalı olsa da-, bilincin fiziksel olmayan nitelikleri üzerine yaptığı çıkarımla nitelik düalizmini indirgemeci fizikalist teoriler karşısında avantajlı bir konuma taşımaktadır. Fakat Nagel ve Jackson’ın argümanlarının nitelik düalizmi için olduğu kadar töz düalizmi için de destekleyici olduğunu ileri sürdüğümüz akıl yürütmenin bir benzerini zombi argümanı için de yapmak mümkündür. Hatta zombi argümanının ana fikrini oluşturan “mantıksal imkân” ya da “tasavvur edilebilirlik” tezinin, Descartes’ın da ruhun, beden olmadan da var olabileceğine yönelik kullandığı araçsal bir fikir olduğu göz önüne alındığında, zombi argümanının açıkça töz düalizmi lehine bir argüman olduğunu söylemek de aşırıya kaçan bir iddia olmayacaktır. Zira fiziksel ve davranışsal olarak bize özdeş olan ancak bilinçli zihinselliği bulunmayan zombilerin mantıksal olarak mümkün olması, zihnin bedenden ayrılığının da mantıksal olarak mümkün olması anlamına da gelebilir. Bu bağlamda, töz düalizmine dair önyargılar bir kenara bırakılırsa, zombi argümanından hareketle töz düalizminin de nitelik düalizmi kadar savunulabilir olduğu görülecektir.

3. Töz Düalizmine Yönelik Eleştiriler Karşısında Nitelik Düalizmi

Nitelik düalizminin, töz düalizminden daha sağlam temellerinin olduğunu söyleyebilmek için bu yaklaşımın töz düalizminin çözümleyemediği problemlere çözüm sunabiliyor olması ve töz düalizmine yöneltilen itirazlara ya maruz kalmaması ya da bu itirazları cevaplayabiliyor olması gereklidir. Buna yönelik olarak töz düalizmine yöneltilen eleştiriler karşısında nitelik düalizminin konumunun belirlenmesi, fizikalizmin alternatifleri olarak töz düalizmi ve nitelik düalizmi arasında kapsamlı bir karşılaştırma yapılmasını sağlayacak net bir tablo oluşturulmasına yardımcı olacaktır.

3.1 Etkileşim Problemi

Töz düalizminin, zihin felsefesi için de çıkış noktası oluşturan en büyük açmazı şüphesiz ki etkileşim problemidir. Descartes’a göre, ruhun özneliliği düşünme, bedenin özneliliği ise yer kaplamadır; o hâlde ruh ve beden arasında bir özdeşlikten söz etmek mümkün değildir. Ancak Descartes’ın iddiası bununla sınırlı değildir; Descartes ruhun, bedenden

ayrı bir ontolojik statüsü olduğunu ve var olmak için bedene ihtiyaç duymadığını düşünmektedir:

Bir yandan yalnızca düşünen ama yer kaplamayan bir şey olduğuma dair açık ve seçik bir fikrim olduğundan ve diğer yandan düşünmeyen ama yer kaplayan beden hakkında seçik bir fikre sahip olduğumdan, bu “ben”in – yani sayesinde ne isem o olduğum ruhumun- bedenimden tamamen ve gerçekten ayrı olduğu ve onsuz var olduğu ya da olabileceği kesindir (Descartes, 1960, s. 74).

Etkileşim problemi, Descartes’ın zihin ve bedeni birbirlerinden ayrı, bağımsız, var olmak için birbirlerine ihtiyaç duymayan farklı tözler olarak ortaya koymasıyla sorulan farklı özneliliklere sahip ve birbirlerinden bağımsız olan bu iki tözün nasıl olup da birbirlerini etkilediği sorusuna karşılık gelmektedir. Esasen bu problem, zihinsel olayların nasıl olup da fiziksel olaylara neden olduğu ve fiziksel olayların nasıl olup da zihinsel olaylara neden olduğu konusunda iki yönlüdür. Bir X olayının, bir Y olayına neden olması Swinburne’un ifadeleriyle X’in Y’nin meydana gelişinin zorunlu bir parçası olması yani X olmadan Y’nin meydana gelmesinin mümkün olmaması anlamına gelmektedir (2019, s. 115). Fiziksel olayların, zihinsel olaylara neden olması bir tür ‘belirim’ görüşüyle açıklanabilir görünse de bunun tersine bir nedenselliğin temellendirilmesi çok daha zordur. Zihinsel olayların fiziksel olaylara ya da fiziksel harekete neden olması, bilardo toplarının birbirlerine çarparak yol açtıkları fiziksel harekete benzer bir nedensellik ile değerlendirildiğinde mümkün görünmemektedir. Zira Descartes çok açık bir şekilde bedenin özneliliğini “yer kaplama” olarak tanımlarken, zihnin uzamsal olmadığını söylemektedir. O halde, yer kaplamayan ya da uzamsal olmayan zihnin fiziksel harekete yol açması nasıl mümkün olacaktır sorusu töz düalizmi için bir açmazla dönüşmektedir. Bu açmaz Prenses Elizabeth tarafından Descartes’a mektaplarında şöyle ifade edilmiştir:

O hâlde lütfen bana bir insanın ruhunun (yalnızca düşünen bir töz olarak) iradi eylemleri meydana getirmek için bedensel ruhları nasıl belirleyebileceğini söylemenizi rica ediyorum. Öyle görünüyor ki, hareketin tüm belirlenimi hareket ettirilen şeyin itkisiyle, onu hareket ettiren şey tarafından itilme biçimiyle ya da hareket ettirilen şeyin yüzeyinin belirli nitelikleri ve biçimiyle gerçekleşir. İlk iki koşul için

fiziksel temas, üçüncüsü içinse uzam gereklidir. Sahip olduğunuz ruh kavramından birini [uzamı] tamamen dışlıyorsunuz ve diğeri [fiziksel temas] bana maddi olmayan bir şeyle bağdaşmıyor gibi görünüyor (Shapiro, 2007, s. 62).

Bu hususta Descartes, zihin ve bedeni ayrı tözler olarak ortaya koysa da zihnin, beyinle bir ilintisi olduğunun kesinlikle farkındadır. Nitekim bu ilişkiyi zihnin bedenin diğer organlarının değil, beynin sağduyudan (beş duyuyu birleştiren yeti) sorumlu parçası olan epifiz bezinin tesiri altında olduğunu söyleyerek ortaya koymaktadır (Descartes, 2017, ss. 47-48, 2021, s. 121). Descartes'ın bu açıklama şeklini doğru kabul etmek bugünkü nörobilimsel verilerle imkânsızdır. Descartes da zaten Elizabeth'e cevaben yazdığı mektupta, zihin-beden etkileşimi probleminin gerçek bir problem olduğunu şu sözleriyle kabul etmiştir: "Sorduğunuz soru (yani zihin ve bedenin birbirleri üzerinde nasıl etkide bulunabileceği), yayınlanmış yazılarım ışığında bana sorulabilecek en uygun sorudur." (Shapiro, 2007, s. 63).

Buna bağlı olarak, nitelik düalistlerinin en güçlü dayanaklarından bir tanesi Descartes'in çözümsüz mirası olarak kabul edilen etkileşim problemini bertaraf ettiklerine dair iddialarıdır. Çünkü nitelik düalizmine göre birbirlerinden ayrı iki töz değil, tek bir töz olarak beden vardır. Dolayısıyla bedenden bağımsız bir zihin olmadığı için, zihin-beden etkileşimi problemi nitelik düalizminin cevap vermek zorunda olmadığı bir itiraz izlenimi vermektedir. Ancak aynı problem, farklı bir yaklaşımla değerlendirildiğinde nitelik düalizminin de benzer bir itirazın muhatabı olduğu görülebilir. Eğer etkileşimcilik savunulmaya devam edilecekse, zihinsel nitelikler ve fiziksel nitelikler arasında da karşılıklı etkileşim olduğu kabul edilmelidir. Bu kabul ile birlikte zihnin, bedeni nasıl etkilediği sorusu nitelik düalistleri için zihinsel niteliklerin fiziksel nitelikleri nasıl etkilediği sorusuna dönüşecektir. Esasen, fiziksel olmayan bir tözün fiziksel tözü etkilemesi ile fiziksel olmayan niteliklerin fiziksel nitelikleri etkilemesi teorik olarak aynı derecede problem teşkil etmektedir. Bu hususta "nedensellik" probleminin, ikiliğin töz ya da nitelik temelli kurulmasından bağımsız olarak geçerliliğini koruduğu söylenebilir.

Bu itiraza muhatap olmamak için zihinsel durumların fiziksel durumlar üzerinde bir etkisi olmadığını iddia eden epifenomalizmi savunmak bir alternatiftir. Ancak öznel deneyimlerin herhangi bir nedensel etkisinin bulunmadığını, yalnızca gölge fenomenler olarak var olduğunu iddia etmek yalnızca problemi göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Zira zihinsel durumları pasifize eden bu tutum, başta özgür irade olmak üzere ahlak ve değer alanlarını temellendirme ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır.

İkinci bir alternatif ise Chalmers'ın da yaptığı gibi bu etkileşimi evrenin temel psikofiziksel yasalarının olduğunu varsayarak aşmaya çalışmaktır:

Yeni temel özelliklere sahip olduğumuz yerde, yeni temel yasalara da sahip oluruz. Burada temel yasalar, fenomenal özelliklerin fiziksel özelliklere nasıl bağlı olduğunu belirten psikofiziksel yasalar olacaktır. Bu yasalar fiziksel yasalara müdahale etmeyecektir; fiziksel yasalar zaten kapalı bir sistem teşkil etmektedir. Bunun yerine, deneyimin fiziksel süreçlerden nasıl ortaya çıktığını anlatan süper-deneyim yasaları olacaklardır (Chalmers, 1996, s. 112).

Chalmers'a göre fiziksel süreçler arasındaki nedensellik ilişkisini nasıl temel doğa yasalarına dayandırırıyorsa, zihinsel süreçlerin fiziksel süreçlerle olan ilişkisini de temel psikofiziksel yasalara dayandırabiliriz. Ona göre, her ne kadar bu psikofiziksel yasaların ne olduğu henüz keşfedilmemişse de "her şeyin teorisi" ancak psikofiziksel yasaların dahil edilmesiyle mümkün olacaktır (Chalmers, 1996, s. 112). Bu hususta nitelik düalistlerinin bazılarının ve doğalcı düalizm olarak adlandırdığı görüşüyle Chalmers'ın ima ettiği düşünce, fenomenal niteliklerin evrenin temel nitelikleri olduğudur. Bu görüşe göre, nöral uyarımın çeşitli türleri ile fenomenal durumlar arasındaki korelasyonlar yasalara dayalıdır. Bu demektir ki, nitelik düalizmi nihai aşamada qualiyı üreten yasaların evrenin temel yasaları olduğunu savunmaktadır. Qualiyı üreten temel yasalar ile kastedilen, belli nöronlar belli şekilde organize olduğu zaman ve belli şekilde davrandığı zaman öznenin belli temel fenomenal niteliklere sahip olmasına neden olan yasalardır (Zimmerman, 2010, s. 141).

Bu yaklaşım fenomenal niteliklerin ya da bilincin nöral bağıntılarının keşfinin zihnin doğasının keşfi olacağını söyleyen

indirgemeci fizikalizm ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Ancak nitelik düalizmi bu hususta indirgemeci fizikalizmden farklı olarak fenomenal niteliklerin nöral korelasyonlarının keşfinin bizi zihnin doğasına değil, zihinsel nitelikleri meydana getiren temel yasalara götüreceğini iddia etmektedir. Buna göre, fenomenal niteliklerin nöral bağıntıları evrenin temel yasalarıysa, fenomenal niteliklerin nöral bağıntıları belli bir fenomenal niteliğin, “o” fenomenal nitelik olmasını sağlayan şeydir. Fakat bu cevap teorik olarak yanlışlanamaz bir cevaptır ve aynı şekilde töz düalistleri tarafından da kullanılabilir. Lycan bu hususta haklı olarak, töz düalizminin de psikofiziksel ya da sadece zihinsel yasaların varlığını kabul ederek etkileşim problemini aşabileceğini iddia etmektedir (Kim, 2013, s. 537). Eğer bir zihinsel durumun ortaya çıkması yasaya dayalı ise zihin ile beden ayrı tözler olarak birbirleriyle etkileşime girmesi de temel psikofiziksel yasalara dayalı olabilir. Temel yasalara dayalı bir nitelik düalizmi savunusunun, etkileşim problemine yönelik olarak töz düalizminden daha fazla bir açıklayıcı gücünün olduğunu iddia etmek bu şartlarda zor görünmektedir.

3.2 Eşleşme Problemi

Eşleşme problemi, nedensellik problemi ile ilişkili bir biçimde Jaegwon Kim tarafından formülize edilmiş ve sonrasında töz düalizmine karşı güçlü bir itiraz olarak sıklıkla birçok düşünür tarafından kullanılmıştır. Kim’e göre, nedensellik ilişkisini açıklamak için bir türden bir olayın meydana gelmesini her zaman diğer türden bir olayın meydana gelmesinin izlemesi yeterli değildir; iki türden olay arasındaki ilişkinin daha belirgin bir tanımına ihtiyaç vardır (Kim, 1973, s. 228). Kim’e göre asıl ihtiyaç duyulan şey, belirli bir F-olayını, F-olaylarının G-olaylarıyla eşzamanlı birleşimiyle ilişkilendirildiği belirli bir G-olayıyla ilişkilendirmenin bir yoludur: “Böyle bir ilişki aynı zamanda bir nedeni etkisiyle ve bir etkiyi nedeniyle doğru bir şekilde eşleştirmek için de yararlı olacaktır.” (Kim, 1973, s. 228). Eğer iki tüfek aynı anda ateşlenir ve iki eşzamanlı ölümle sonuçlanırsa, her bir tüfek atışını diğeriyle değil, bizzat kendisinin neden olduğu ölümle eşleştirmek için bu tür bir ilişkiye ihtiyacımız vardır.

Töz düalizmine yöneltilecek eşleşme problemi, töz düalizminin bir ruhun ya da zihnin belirli bir beden ile nedensel etkileşimini sağlayan şeyin ne olduğunu gösteremediği iddiasına dayanmaktadır. Descartes,

Prenses Elizabeth'e yazdığı mektuplarda, insan ruhunun doğası hakkında bilebildiğimiz her şeyin şu ikisine dayandığını söyler: "Birincisi düşünmesi, ikincisi ise bir bedenle bütünleşmiş olması ve onunla birlikte eyleyebilmesi ve eyleme geçirilebilmesidir." (Shapiro, 2007, s. 64). O hâlde Descartes'a göre ruhun belirli bir bedene bağlı olduğu son derece açıktır. Hatta öyle ki, itirazlara verdiği cevaplarda, yer çekiminin katı maddenin içkin bir niteliği olduğunu düşündüğü gibi, zihni de bir töz olmasına rağmen bağlı olduğu bedenin bir niteliği olarak düşünülebileceğini ifade eder (Descartes, 1960, s. 210). Ancak bu söylem, Kim'in işaret ettiği eşleşme problemini çözmek için yeterli değildir. Bir zihnin neden belirli bir bedenle etkileşime girdiği ya da benim zihnimin neden başka bir bedenle değil de benim bedenimle ilişki kurduğu Descartes'ın ortaya koyduğu argüman ile açıklanabilir görünmemektedir. Zira fiziksel nedensellikte, hangi nedensel bağlantıların mümkün olduğunu belirlemede uzamsal ilişkiler büyük öneme sahipken, Kartezyen ruh uzamsal değildir ve dolayısıyla uzamsal ilişkiler ile belirli bir zihin ve belirli beden eşleşmesini açıklamak mümkün değildir (Hasker, 2018, s. 151).

Zihin-beden problemini metafizik bir problem olarak gören töz düalizminin çağdaş savunucularından olan Swinburne de eşleşme itirazını daha ziyade bilimsel açıklamaya sınır getiren bir itiraz olarak yorumlamaktadır. Ona göre hiçbir doğa yasası belirli bir beynin hangi zihnin var olmasına neden olduğunu belirleyemez. Fiziksel açıklamalar bize belirli bir öznenin neden belirli bir ruha sahip olduğunu söyleyemezler; yalnızca hangi fiziksel niteliklerin hangi fiziksel nitelikleri izleyeceğini söyleyebilirler. Fakat ona göre bu problem, temel parçacıklar için de aynen geçerlidir. Örneğin, bilimsel açıklama Büyük Patlama'nın neden başka elektronlar yerine bu elektronlara sebep olduğu sorusuna da sessizdir fakat bilimsel açıklamanın yetersizliği üzerinden düalizm lehine eşleşme problemini çözmeye çalışmak da eksik bir yaklaşım olacaktır (Swinburne, 2018, s. 148).

Literatürdeki eşleşme problemi tartışmalarını başlatan Kim'e göre, bu problemin ortaya çıkmasına sebep olan düşünce, klasik töz düalizminin zihni uzamsal olmayan bir töz olarak varsaymasıdır (2018, s. 162). O hâlde basitçe, problem zihnin uzamsal olmamasından kaynaklıysa, çözümün de zihnin uzamsal nitelikte olduğu iddia edilerek sağlanabileceği

ileri sürülebilir. Aslında gayri-maddi bir ruhun varlığını kabul eden birçok görüş farkında olmadan ruha bir yer atfeder. Örneğin bu görüşlerin birçoğu insanın ölümünden sonra “ruhun bedenden ayrıldığı”, “ruhun bedeni terkettiği”, “ruhun bedenden dışarı çıktığı” gibi yaşayan insanın ruhunu bedeninin içerisinde konumlandıran kabullere sahiptir. Buna dayalı olarak, ruha uzamsal bir konum atfetmenin töz düalizmi açısından sorun olmayacağını iddia eden filozoflar da mevcuttur. Örneğin Lycan için gayri-maddi nitelikteki zihnin kafanın içerisinde bir yerde konumlandırılması teorik olarak herhangi bir probleme yol açmaz; ona göre, nasıl ki hayaletlerin ya da ruhların uzayda yer değiştirdiğini düşünmek kavramsal bir çelişki olarak görülüyorsa, fiziksel olmayan zihnin uzayda bir yeri olabileceği de kavramsal olarak çelişkili değildir (Lycan, 2018, s. 27). Ancak Kim, Lycan’a karşıt olarak, fiziksel olmayan uzamsal bir zihin varsayımının birçok açıdan problem teşkil ettiğini savunmaktadır:

İlk olarak, bedensiz ruhlar, bir bedenle "birleşmemiş" ruhlar ne olacak? Ruhların kendi başlarına birer cevher oldukları varsayıldığından, bu tür ruhlar metafiziksel olarak mümkündür. İkinci olarak, eğer ruhunuz bedeninizde yer alıyorsa, tam olarak bedeninizin neresinde yer almaktadır? Beyinde, diye cevap verebiliriz. Ama beynin tam olarak neresinde? Beynin her tarafına yayılmış olamaz çünkü zihinlerin uzayda genişlememesi gerekir. Eğer bir konumu varsa, bu konumun geometrik bir nokta olması gerekir. Beyninizde bir yerde zihninizin bulunduğu geometrik bir nokta olduğunu düşünmek tutarlı mıdır?... Ve bir soru daha var. Ruh o belirli konumda tutan nedir? Sandalyemden kalkıp mutfığa gittiğimde, bir şekilde ruhum da peşimden geliyor ve bedenimle tam olarak aynı yörüngede hareket ediyor. ... Görünüşe göre ruhum bir şekilde beynimin bir kısmına sıkıca yapışmış ve beynim hareket ettikçe hareket ediyor ve ben öldüğümde mucizevi bir şekilde bedenimden ayrılıyor ve öbür dünyada daha iyi (ya da belki daha kötü) bir yere göç ediyor. Bunların herhangi biri mantıklı mı? (Kim, 2018, s. 163)

Kim’in uzamsal nitelikteki zihin kavramına yaptığı itirazlar, Descartes’in ruhun neden yer kaplamadığını tartışırken verdiği cevaplarla paralellik göstermektedir. Kim’in gerekçelerine ek olarak, zihnin yer kaplayan bir töz olarak kabul edilmesi, Kartezyen düalizminin güçlü

dayanaklarından olan özdeşlik ilkesi açısından da çelişkili görünmektedir. Zira Descartes'a göre, bedenün özniteliği yer kaplamadır; eğer zihin de yer kaplayan bir töz olarak ortaya konulursa Kartezyen düalizmin güçlü öncüllerinden birisi kaybolmuş olur ki bu da bir töz düalisti için tercih edilebilir değildir.

Ayrıca tüm bu itirazlar görmezden gelinerek, yer kaplayan ancak fiziksel olmayan bir tözün varlığı kabul edildiğinde dahi Kim'e göre eşleşme problemine dair bir çözüm üretilmesi mümkün değildir. Fiziksel nesneler konumları sayesinde diğerlerinden ayrılırlar; farklı nesnelerin uzamsal bölgeleri birbirinden farklıdır. Bu nedenle, gayri-maddi zihinlerin uzamsal konumları olduğu iddia edilerek eşleşme probleminin çözülmesi için farklı zihinlerin uzayda tam olarak aynı noktayı işgal edemeyeceğine dair fiziksel olmayan zihinler için de benzer bir uzamsal dışlama ilkesi gereklidir; ancak, böyle bir ilkenin varlığına dair geçerli bir ispat oluşturmak mümkün görünmemektedir (Kim, 2018, s. 163). İki farklı zihnin konumlarının farklı iki noktada ya da koordinatta olma zorunluluğunu bir yasa olarak ortaya koymak için, fiziksel olmayan zihnin gözlemsel verilerine ulaşmaya çalışmak çelişkili bir tezi temellendirmeye çalışmak olacaktır.

Eşleşme probleminin töz düalizmi için teorik olarak güçlü bir itiraz oluşturduğu açıkken, nitelik düalizminin genel kabulleri eşleşme ile ilgili bir problemin muhatabı olmaktan uzak görünmektedir. Çünkü nitelik düalizmine göre, zihinsel nitelikler bedene/beyne ait ya da beyinden ortaya çıkan nitelikler olarak bağlı oldukları bedenden bağımsız değildirler. Nitelik düalizminin bu bağlamda karşı karşı olduğu problem, zihinsel niteliklerin neden belli bir bedenle eşleştiği değil; zihinsel niteliklerin fiziksel bedenden nasıl ortaya çıktığı problemidir.

Nitelik düalistlerinin birçoğu fenomenal nitelikleri belirmiş fenomenler olarak kabul ederler. Çünkü fiziksel şey, doğası gereği, bilince sahip değildir ve deneyimsel değildir. Belirirciliğe göre, belirli fiziksel parçalar ve süreçler belirli şekillerde bir araya geldiğinde, zihinsel nitelikler bu fiziksel şeylerden belirir. Ancak var olmayan bir şeyin, tamamen farklı doğaya sahip başka bir şeyden belirmesi ya bir "rastgelelik" ya da "gizemlilik" çağrışımı yapmaktır. Ve bu iki çağrışım da bilimsel açıklamanın doğası ile örtüşmemektedir.

Buna karşılık, nitelik düalistleri tarafından beliriminin bilimsel paradigma ile çelişmediği iddiası temellendirmeye çalışılmakta ve sıklıkla belirli moleküllerin meydana gelmesiyle oluşsa da kendisi içerdiği moleküllerden farklı nitelikte olan maddelerle zihinsel nitelikler arasında anoloji kurulmaktadır. Örneğin su, hidrojen ve oksijen atomlarının temel bir niteliği değildir. Fakat iki hidrojen ile bir oksijen atomunun belirli bir ısıda belirli bir şekilde bir araya gelmesiyle su oluşur. Yani su ya da sıvılık H_2O molekülünün beliren bir niteliğidir. Ancak sıvılığın beliren bir nitelik olarak değerlendirilmesi ile fenomenal niteliklerin beliren nitelikler olarak değerlendirilmesi arasında bütünüyle örtüşen bir anolojinin olduğu söylenemez. Sıvılığın dışarıda kalan hiçbir niteliği olmadan bütünüyle şekil-boyut-kitle-yük-vs. gibi kavramlara indirgenebildiğini ve tamamıyla bunlara bağlı olduğunu görebiliriz; ancak fenomenal niteliklerin sözde kendisinden belirdiği deneyimsel olmayan fenomenlere böyle bir bağlılığı yoktur (Strawson, 2006, ss. 13-14). Bilinçli zihinsel durumlar, su örneğinde olduğu gibi, kendisinden belirdikleri fiziksel süreçlere tam bir şekilde indirgenemezler. Bilinçli zihinsel durumların beyinden ve beyne bağlı fiziksel süreçlerden belirdiğini iddia etmek, A olmayandan A'nın belirdiğini iddia etmektir ve bu belirimde, A'nın hiçbir niteliği A olmayanda bulunmamaktadır. Böyle bir belirim “sebepsiz” bir belirimdir ve buradaki sorun, ‘sebepsiz’ belirimin tanımı gereği her zaman bir mucize olmasıdır çünkü A'nın kendisinde A olmayanın ortaya çıkışına neden olan A olmayan ile ilgili hiçbir şey yoktur (Strawson, 2006, s. 18).

Bu sebepsiz ya da radikal belirim iddiası, beliren şeyin uygun koşullar oluştuğunda belirdiğini ve neden belirdiğiyle ilgili bir korelasyon olmadığını; belirimin doğal bir sonuç olduğunu varsaymaktadır (Lewtas, 2013, s. 541). Bu iddianın nitelik düalizminin açıklama gücünü arttıran bir tez içermediği açıktır çünkü zihinsel niteliklerin fiziksel olan şeyden neden ve nasıl belirdiğine dair bir argümanı yoktur. Zihinsel niteliklerin neden ve nasıl belirdiği sorusu, ya zihinsel niteliklerin zaten evrenin temel nitelikleri olarak en baştan beri var olan fenomenler olduğunu savunan panpsişizmle ya da zihinsel niteliklerin beynin üst seviye nitelikleri olduğunu savunan doğalcılıkla açıklanmaya çalışılmaktadır. Ancak panpsişizm de doğalcılık da nitelik düalizmi olarak değerlendirilebilecek yaklaşımlar değildir. Bu sebeple, neden belirli bir zihnin belli bir

bedenle etkileşim kurduğunu açıklayamayan töz düalizmi ile neden belli zihinsel niteliklerin belli fiziksel süreçlerden belirdiğini açıklayamayan nitelik düalizmi arasında problemlerle başa çıkma potansiyelleri açısından kayda değer bir fark bulunmamaktadır.

3.3 Nedensel Kapalılık İtirazı

Töz düalizmine yöneltilen güçlü eleştirilerden bir diğeri de etkileşim problemiyle de bağlantılı olan nedensel kapalılık itirazıdır. Fizikalizmin en temel aksiyomlarından birisi, fiziksel dünyanın nedensel olarak kapalı olduğudur. Nedensel kapalılık, fiziksel dünyanın dışındaki güçlerin fiziksel dünyada olanlar üzerinde nedensel bir fark yaratmadığını ifade eder. Buna göre nedensel kapalılık ilkesi, fiziksel olmayan şeylerin var olma ihtimalini reddetmemekle birlikte, fiziksel dünya içerisinde her fiziksel sonucun bir fiziksel nedeni olduğunu kabul etmektedir (Papineau, 2009, s. 54). Ancak fiziksel dünya üzerinde etkili olan her şeyin fiziksel olması gerektiğini göstermesi bakımından indirgemecilik ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Buna göre, eğer heyecanlı olduğum için midem ağrıyorsa; heyecanlı olma durumumun kendisi fizikseldir. O hâlde, nedensel kapalılık tezi zihinsel durumların fiziksel durumlara indirgenebileceği tezi için bir çıkış noktasıdır.

Fakat nedensel kapalılık ilkesinin düalizm için anti-tez olmasının iki koşulu bulunmaktadır. İlk koşul nedensel kapalılık ilkesinin doğru olmasıdır, ikincisi de bu tez doğruysa düalizmin yanlış olmasıdır. İtirazın geçerli olması için ilk koşulun sağlanması zorunludur. Nedensel kapalılık tezinin ilk gerekçesi, klasik fiziğin korunum yasalarıdır. Newton fiziği, fiziksel dünyada potansiyel ve kinetik enerjinin toplamının her zaman sabit olduğunu gösterir; yani kinetik enerjideki her artış potansiyel enerjideki düşüş kadardır. Ancak korunum yasalarının kendisi bizzat fizikçiler ve kozmologlar tarafından tartışmaya açılan, nihai olmayan ve özellikle kuantum fiziği dikkate alındığında geçerli olmayan yasalar (Lowe, 2000, s. 571). Birçok fizikçi nedensel kapalılık tezini olasılıksal olarak doğru kabul etmektedir. Korunum yasaları zorunlu biçimde doğru olmadığı takdirde töz düalizmine yapılan itirazın geçerliliği ortadan kalkmaktadır. Olasılıksal tezin dayandığı öncül bazı zihinsel olayların fiziksel olayların nedeni olduğu ve ulaştığı sonuç da bazı fiziksel olayların zihinsel nedenlerinin olduğudur (Lowe, 2000, s. 573). Bu olasılıksal

yaklaşım, Kartezyen etkileşimciliğin mantıksal imkânının devam etmesi için yeterli görünmektedir.

Nedensel kapalılık tezi üzerine tartışmalar genel olarak fizik ile ilgili olsa da özgür irade problemine yönelik nörobilimsel ve felsefi tartışmalar da dolaylı olarak nedensel kapalılık tezi ile ilişkilidir. Zira klasik bağdaşımçı olmayan determinist yaklaşım, her olayın belirlenmiş olduğunu savunurken, özgür iradenin varlığını reddetmektedir. Libet'in yaptığı deneylerle başlayan nörobilimsel çalışmalarda da gündeme gelen özgür irade yanılması, bedensel hareketlerimize neden olan şeyin bizim kararlarımız değil, karar vermeden önce beyinde olup bitmiş olan nöral olaylar olduğunu iddia etmektedir (Haynes, 2011; Libet vd., 1983; Wegner & Wheatley, 1999). Bedensel hareketin ve bu harekete dair kararın ikisinin de beyindeki nöral olaylardan kaynaklandığını göstermeye çalışan çok sayıda nörobilimsel deney, özgür iradenin bir yanılama olduğunu göstermeye çalışırken nedensel kapalılık tezini doğrulamaktadır. Ancak bu deneylerin geçerliliği birçok kişi için tartışma konusudur. Swinburne de nörobilimcilerin bir yandan deneklerin raporlarını sanki onların özgür iradesiyle raporlanmış gibi doğru kabul ettiklerini ancak bir yandan da özgür iradenin olmadığını göstermeye çalıştıklarını söyleyerek, nedensel kapalılık itirazını kendi kendisini yıkan ve kendi içinde çelişik bir tez olarak kabul etmektedir (Swinburne, 2018, s. 147).

Yine de nedensel kapalılık tezini hâlen doğru olarak kabul edersek, töz düalizminin karşılaştığı sorunla aynı şekilde nitelik düalizmi de karşılayacaktır. Çünkü nitelik düalizmine göre, zihnin kendisinin değilse de zihinsel niteliklerin nedensel güçleri bulunmaktadır. Zihinsel niteliklerin, fiziksel nitelikler ve beden üzerindeki nedensel etkisi ile zihnin, beden üzerindeki etkisi arasında fiziksel dünyanın nedensel kapalılığı tezi karşısında herhangi bir açıklama farkı bulunmamaktadır.

3.4 Açıklama Gücü

Töz düalizmine getirilen ilk eleştirilerden birisi her zaman zihnin doğasına yönelik fazladan bir açıklama gerektirdiği ve tam bir açıklama için yolu uzattığıdır. Bu itiraza göre, gözlemlenen fiziksel süreçler yerine, gözlemlenemeyen ve bu yüzden “mistik” bir gönderimi olan bir ruh ya da zihnin kabulü, zihnin doğasına yönelik tam bir açıklamayı adeta imkânsızlaştırmaktadır. Var olan iki teoriden hangisinin daha iyi

olduğunu belirleyen kriterlerin başında basitlik ve açıklama gücü gelmektedir. Töz düalizmi, fizikalizme göre basit değildir; aksine bedensel süreçlere ek olarak, bedenden bağımsız bir zihinsel töz varsayımı ile daha karmaşıktır. Fizikalizmin açıklaması gereken bir töze karşılık, düalistin sepetinde açıklanması gereken iki töz bulunmaktadır; bu durum da daha en başında töz düalizmini dezavantajlı hâle getirmektedir.

Ek olarak, itiraza göre töz düalizmi açıklama gücü olan bir bakış açısı değildir. Zira töz düalizmi asıl açıklanması gereken şey olarak zihni, bedenden bağımsız bir töz varsayarak zihne açıklanamaz bir statü vermektedir:

Bundan, tüm özü ya da doğası düşünmek olan bir töz olduğumu ve bu tözün var olmak için herhangi bir yere ihtiyaç duymadığını ya da herhangi maddi bir şeye bağlı olmadığını anladım; böylece bu “ben”, yani olduğum şey olduğum ruh, bedenden tamamen farklıdır ve bilinmesi bedenin bilinmesinden daha kolaydır; ve beden olmasaydı bile, ruh olduğu şey olmayı bırakmazdı (Descartes, 1955, s. 101).

Descartes’ın bu söyleminden yola çıkılırsa, bedensel süreçlerin çözümlenmesi, beynin yapısının anlaşılması ya da nöral bağıntıların keşfi, töz düalizminin açıklama gücünü hiçbir şekilde etkilememektedir. Çünkü zihin, bunlarla ilişki içerisinde olsa da beden olmadan da var olabilen uzamsal olmayan bir tözdür. İtiraza göre, indirgemeci fizikalizm zihinsel süreçleri fiziksel süreçlere indirgeyen bir açıklama modeli vadetmekte ve bilimsel gelişmelerle birlikte sürekli olarak artan bir açıklayıcılık potansiyeli taşımaktadır. Bu da fizikalizmin, insanın bilme merakını destekleyen bir teori olarak daha fazla desteklenmesine sebebiyet vermektedir.

Fizikalist filozoflar genellikle iki açıdan töz düalizminin açıklayıcı ve bilgilendirici gücünün olmadığını iddia etmektedir:

1- Birincisi, düalizm ruhu ve onu oluşturan şeyleri yeterince tanımlamazken, materyalizm beden (veya beyin) ve onu oluşturan maddeyi olumlu bir şekilde tanımlamaktadır.

2- İkinci olarak, ruh ya da zihinsel tözün bilinci nasıl açıklayabileceği belirsizdir. Bir ruh hangi özellikleri sayesinde bilince sahiptir? (Rodrigues, 2014, s. 204).

Açıklama gücü ile ne kastedildiğini örnekleyen bu sorulardan yola çıkıldığında; bu itirazın çok da sağlam temellere dayanmadığı göze çarpmaktadır. İlk itiraz biçiminde, ruhun ya da zihinsel tözün doğası ve onu oluşturan şeylerin tanımlanmadığı iddia edilirken, fizikselin ya da maddenin doğasının açık olduğu varsayılmaktadır. Fakat fizikselin doğasına yönelik apaçık bir kavrayışımızın olduğu hususu da oldukça tartışmalıdır. Maddenin kütle, yük gibi yatkınlığı olduğu özellikleri hakkında çok şey bilsek de birçok açıdan maddenin içkin nitelikleri hakkındaki bilgimiz oldukça sınırlıdır. Rodrigues madde hakkında ne bildiğimizi ve ne bilmediğimizi şöyle ifade etmektedir:

Kütlenin, nesnelerin ivmelenmeye direnmesini, başka kütleleri çekmesini, uzay-zamanın bükülmesini ve bir sürü başka şeyi sağlayan bir özellik olduğunu biliyoruz. Ancak kütleyle sahip olan nesnelerin bu şekilde davranmasını sağlayan şeyin ne olduğunu bilmiyoruz. Dolayısıyla 'kütle' işlevsel bir rol kavramıdır. Kütle gibi davranan her şey kütledir! Ancak bu bize böyle davranan şeyin içsel doğası hakkında hiçbir şey söylemez! (Rodrigues, 2014, s. 204).

Fakat fizik hakkında bildiğimiz şeyler, maddenin doğası hakkında da çok şey bildiğimiz yanılsaması yaratırken, ruh ya da bedenden ayrı bir zihinsel tözün doğası yanılsama olarak bile böyle bir bilgilendirici içeriğe sahip olmadığı için, fizikalist itirazın –aynı itirazdan fizikalizmin kendisi de muaf olmasa da- geçerli bir itiraz olduğu inkâr edilmemelidir.

Fizikalistlerin ikinci iddiası, zihinsel töz varsayımının bilinç hakkında ayırt edici bir açıklama sunmadığıdır. Bu iddia iki şekilde incelenebilir. İlk olarak, bu itirazın temel kaynağı Descartes'ın “Düşünüyorum, o hâlde varım.” önermesinin, varlığın yalnızca düşünce koşuluyla mümkün olacağı imâsıdır. Bu yoruma göre, düşünmenin Descartes'ın kullandığı anlamda tüm bilinçli zihinsel durumlara karşılık geldiğini varsayarsak, varlık ancak bilinçli zihinsel durumlar ile mümkün olabilir. Bu yorum, ilk kez Gassendi tarafından doğrudan Descartes'ın kendisine eleştiri olarak şöyle yönlendirilmiştir: “Yaşamın ilkesi olan ruhu, işlevi yalnızca düşünmek olan zihne indirgiyorsunuz. Ama zihnin sürekli düşündüğünü mü söylemek istiyorsunuz? Bu, bilinç kaybı yaşayan insanlar ya da anne karnındaki bir bebek için nasıl geçerli olabilir?” (Gassendi vd., 2000, s. 168). Ancak Descartes verdiği cevapta düşünen bir

tözün, tanım gereği sürekli olarak düşünmesi gerektiği konusunda şaşırtıcı bir şey olmadığını söyleyerek, itirazın bilinçli ve bilinçdışı zihin durumları arasındaki ayrıma yönelik olduğunu görmezden gelmiştir. Descartes böylece itirazı cevapsız bırakmış olsa da çağdaş töz düalizmi Descartes'ın bıraktığı bu boşluğu tamamlayıcı iddialara sahiptir. Swinburne, Descartes'ın “düşünen şey” tanımını “düşünme potansiyeli olan şey” veya “bilinçli olma potansiyeli olan şey” olarak ele aldığımızda bu problemin aşılabileceğini iddia etmekte ve buradan hareketle Descartes'ın argümanını şu şekilde yeniden kurgulamaktadır:

- Ben düşünen bir tözüm.

- ‘Ben düşünüyorken, bedenimin bir anda yok olması’ tasavvur edilebilir/ kavranabilir.

- ‘Ben düşünüyorum ancak ben var değilim’ önermesi tasavvur edilemez.

- (Yardımcı önerme): Ben, bedenim bir anda yok olduğunda da hayatta kalabilen bir tözüm.

- Bir tözün tüm parçalarını aynı anda kaybettikten sonra varlığına devam etmesi tasavvur edilemez.

- O hâlde ben, tek özsel niteliği düşünme kapasitesine sahip olmak olan bir töz, bir ruhum (Swinburne, 2019, ss. 78-79).

Argümanın bu hâliyle, Descartes'ın sürekli olarak bilinçli olmak ile var olmak arasında kurduğu ilişkiselliğin yarattığı problemin önüne geçilmiş görünmektedir. Ancak yine de töz düalizminin bilince dair bir açıklama gücü olmadığına yönelik itiraz devam etmektedir. Fizikalizmin tüm açmazının fenomenal bilincin doğasına dair bir açıklama getirememesinden kaynaklı olduğu düşünüldüğünde, fizikalizmin bu konuda töz düalizmini eleştirmesi çok makul görünmemektedir. Hatta bilincin öznel doğasına yönelik düalist bakış açısı fizikalizme kıyasla daha avantajlı konumdadır. Zira fenomenal bilinç problemi, bilinçli zihin durumlarının nesnel açıklamaya kapalı öznel niteliklerinden kaynaklanmaktadır ve bu da fiziksel olan her şeyin nesnel olarak gözlemlenebilir olduğu varsayımına dayanan fizikalist yaklaşım ile doğrudan çelişir görünümündedir.

Bu hususta, fizikalizm bilincin fenomenal niteliklerini ya doğrudan yok saymakta ya da fiziksel süreçlere indirgeyerek açıklamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla fizikalizmin fenomenal bilince yönelik fiziksel olmayan bir açıklamanın daha avantajlı olduğunu kabul etmesi imkânsızdır. Bu itiraz, bu yönüyle doğru kabul edildiğinde töz düalizminin fenomenal niteliklerin doğasına yönelik eksik açıklama gücü, aynı şekilde nitelik düalizmi için de geçerlidir. Zira nitelik düalizmi de fenomenal nitelikleri fiziksel olmayan nitelikler olarak kabul etmekte ve fenomenal nitelikleri fiziksel süreç ve durumlarla açıklamaya yönelik herhangi bir argüman geliştirmemektedir.

4. Sonuç

Zihin felsefesinin temel bakış açılarının anlatıldığı hemen her eser nitelik düalizminin kaynağını töz düalizminin açmazları olarak gösterse de bugün nitelik düalizmi taraftarlarının kendi tezlerine kaynak olarak, fizikalizmin nesnel bakış açısının zihnin ve zihinsel durumların doğasına dair bir açıklama yapmak için yetersiz kaldığı hususları kullandığını görmek zor değildir. Nitelik düalizmi, fizikalizmin bilinçli durumların öznel ve niteliksel doğasını göz ardı eden bakış açısı karşısında fenomenal niteliklerin fiziksel niteliklerden farklı bir doğaya sahip olduğunu kabul eden yaklaşımıyla töz düalizminin değil indirgemeci fizikalist teorilerin bir alternatifi olarak ele alınmaktadır.

Töz düalizmi ise çağdaş literatürde fizikalizm ve hatta nitelik düalizmine kıyasla çok küçük bir paya sahiptir ve töz düalizmini destekleyen felsefecilerin büyük çoğunluğunun temel çalışma alanı bu çalışmadaki referanslarda da görülebileceği üzere zihin felsefesinden ziyade din felsefesidir. Bu yönüyle zihin felsefesi yalnızca öne çıkan yaklaşımların büyük çoğunluğunun fizikalist teoriler olmasından değil, fizikalizmin alternatiflerinin de fizikalizmin fiziksel olmayan varlıklardan söz edilemeyeceği iddiasının dışına çıkamamasından da kaynaklı olarak hakim paradigmasını fizikalizm olarak belirlemiş görünmektedir.

Bu duruma yönelik olarak, bu çalışmada savunulmak istenen düşünce fizikalizmin yanlış olduğu değil; indirgemeci materyalist teorilerin indirgemeci olmayan alternatifinin yalnızca nitelik düalizmi olarak görülmesinin rasyonel bir zemine dayanmadığıdır. Zira tartışıldığı üzere, nitelik düalizmine dayanak oluşturan anti-fizikalist argümanlar aynı

zamanda töz düalizmine de dayanak oluşturmaktadır. Öznel zihinsel durumların fiziksel durumlara indirgenemeyeceğini savunan birisi için bedenle etkileşim içerisinde olan zihinsel tözün varlığını kabul etmek ile fiziksel durumlarla etkileşim kuran zihinsel durumların varlığını kabul etmek açısından açıklayıcı bir fark olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Buradaki farkın, nitelik düalizminin evrim teorisine uygun olmasına karşılık, töz düalizminin evrimle uyumsuz olmasından ileri geldiğini savunanlar olsa da töz düalizmi ile evrimi uyumlu bir şekilde ele almak da nitelik düalizmi ve evrim arasındaki örtüşmezlikleri ortaya koymak da mantıksal olarak mümkün yaklaşımlardır. Dolayısıyla evrim teorisi de nitelik düalizminin sorgusuz tercih edilen bir yaklaşım olmasını gerekçelendirmek için yeterli değildir.

Üstelik konuyu fizikalizmin değil töz düalizminin problemlerini merkeze alarak değerlendirdiğimizde de tablo değişmemektedir. Töz düalizmine yapılan her itirazın benzer açılardan nitelik düalizmi için de yapılabileceğini görmek zor değildir. Bir töz düalisti için sıkıntı yaratan her problem, farklı gerekçelere dayalı olarak nitelik düalizmi için de pürüzsüz bir açıklama yapmanın mümkün olmadığı sorunlara neden olmaktadır. Fakat literatürde bu sorunları nitelik düalizmine değil de töz düalizmine atfetmek yerleşik bir tavır hâline gelmiş ve düalizmin iyi polisinin nitelik düalizmi olduğu konusunda sessiz bir mutabakata varılmıştır. Farkına varılmasını istediğimiz şey bu mutabakatın nitelik düalizminin gücünden değil, töz düalizminin dinsel/obskürantif ve paranormal öğelerle özdeşleştirilen kötü ününden kaynaklı olduğudur. Örtük bir din-bilim karşıtlığı kabulüne dayalı ruhun ölümsüzlüğü inancına yer veren bir teorinin bilimsel paradigmaya zarar vereceği korkusuyla felsefi düşünce üretmek, dogmatik bir tavırdan fazlası değildir. Kaldı ki töz düalizminin kitabi dinlerin hiçbirisiyle uyumlu olmadığını, esas olanın ruh-beden bütünlüğü olduğunu savunan teologların sayısı hiç de az değildir. Ayrıca zihinsel töz ya da tözsel benliğin kabulü ile Casper'lardan oluşan bir evrende yaşadığımız imâ edilmemekteyse de ruh kavramının paranormal süreçlere gönderimle kullanımıyla töz düalizminin düşünsel itibarını zedeleyen bir tavır da oldukça yaygındır.

Bu çalışmada amaçlanan bir töz düalizmi savunusu yapmak değil, töz düalizmine olan antipatinin yalnızca teorik sebeplere dayanmadığını

göstermek olmuştur. Töz düalizminin yol açtığı teorik ve kavramsal problemler ortadadır ve bu çalışmada da büyük ölçüde ele alınmıştır. Ancak yine de nitelik düalizminin, fizikalizm karşısında alternatif oluşturabilecek tek yaklaşım olduğuna dair eğilim hatalıdır. Neticede problem özne-nesne karşıtlığından kaynaklıdır ve bu karşıtlığın iki ucunu olduğu gibi kabul etmek de birini diğerine indirgemek de farklı perspektiflerden farklı problemlere yol açmaktadır. Ancak görünen odur ki; filozofların hangi pozisyonunda duracaklarını belirleyen gerekçelerin arasında sahip oldukları epistemik inançların rolü yadsınamazdır.

5. Kaynakça

- Chalmers, D. J. (1996). *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory* (C. 4, ss. 609-612). Oxford University Press.
- Descartes, R. (1955). *The philosophical works of Descartes* (C. 11, Sayı 7, ss. 189-192). Cambridge University Press.
- Descartes, R. (1960). *Meditations on first philosophy: With selections from the Objections and Replies*. Cambridge University Press.
- Descartes, R. (2017). *Duygular Ya Da Ruh Halleri*. Alfa Yayınları.
- Descartes, R. (2021). *Meditasyonlar*. Alfa Yayınları.
- Gassendi, P., Caterus, J., & Descartes, R. (2000). Descartes Replies to Critics. İçinde B. Davies (Ed.), *Philosophy of Religion: A Guide and Anthology*. Oxford University Press.
- Hasker, W. (2018). The Case for Emergent Dualism. İçinde J. J. Loose, A. J. L. Menuge, & J. P. Moreland (Ed.), *The Blackwell Companion to Substance Dualism* (ss. 61-72). Wiley.
- Haynes, I.-D. (2011). Brain reading! Decoding mental states from brain activity in humans. İçinde J. Illes & B. J. Sahakian (Ed.), *Oxford Handbook of Neuroethics* (s. 1). Oxford University Press.
- Jackson, F. (1982). Epiphenomenal qualia. *Philosophical Quarterly*, 32(April), 127-136.
- Jackson, F. (1986). What Mary Didn't Know. *Journal of Philosophy*, 83(5), 291-295.

- Kim, J. (1973). Causation, nomic subsumption, and the concept of event. *Journal of Philosophy*, 70(8), 217-236.
- Kim, J. (2018). Against Cartesian Dualism. İçinde J. J. Loose, A. J. L. Menuge, & J. P. Moreland (Ed.), *The Blackwell Companion to Substance Dualism* (ss. 152-167). Wiley.
- Lewtas, P. (2013). Emergence and Consciousness. *Philosophy*, 88(4), 527-553.
- Libet, B., Gleason, C. A., Wright, E. W., & Pearl, D. K. (1983). Time of conscious intention to act in relation to onset of cerebral activity (readiness-potential). The unconscious initiation of a freely voluntary act. *Brain*, 106(3), 623-664.
- Lowe, E. J. (2000). Causal closure principles and emergentism. *Philosophy*, 75(294), 571-586.
- Lycan, W. G. (2013). Is property dualism better off than substance dualism? *Philosophical Studies*, 164(2), 533-542.
- Lycan, W. G. (2018). Redressing Substance Dualism. İçinde J. J. Loose, A. J. L. Menuge, & J. P. Moreland (Ed.), *The Blackwell Companion to Substance Dualism* (ss. 22-40). Wiley.
- Nagel, T. (1974). What is it like to be a bat? *Philosophical Review*, 83(October), 435-450.
- Papineau, D. (2009). The Causal Closure of the Physical and Naturalism. İçinde B. McLaughlin, A. Beckermann, & S. Walter (Ed.), *The Oxford Handbook of Philosophy of Mind*. Oxford University Press.
- Rodrigues, J. G. (2014). There are no good objections to substance dualism. *Philosophy*, 89(2), 199-222.
- Shapiro, L. (2007). *The Correspondence Between Princess Elisabeth of Bohemia and René Descartes*. University of Chicago Press.
- Strawson, G. (2006). Realistic monism—Why physicalism entails panpsychism. *Journal of Consciousness Studies*, 13(10-11), 3-31.
- Swinburne, R. (2018). Cartesian Substance Dualism. İçinde J. J. Loose, A. J. L. Menuge, & J. P. Moreland (Ed.), *The Blackwell Companion to Substance Dualism* (ss. 133-152). Wiley.
- Swinburne, R. (2019). *Are We Bodies or Souls?* Oxford University Press.

Wegner, D. M., & Wheatley, T. (1999). Apparent mental causation: Sources of the experience of will. *American Psychologist*, 54, 480-492.

Zimmerman, D. (2010). I—Dean Zimmerman: From Property Dualism to Substance Dualism. *Aristotelian Society Supplementary Volume*, 84(1), 119-150.

Öz: Çağdaş zihin felsefesi tartışmalarında baskın pozisyon şüphesiz ki fizikalizmdir. Ancak fizikalizmin nesnel bakış açısı ile fenomenal bilinci açıklayabilen kuşatıcı bir bakış açısı sunulamamaktadır. İçsel deneyimin içeriklerine ait fenomenal nitelikleri, fiziksel niteliklere indirgeyen açıklama modellerine getirilen güçlü itirazlar ile zihinsel ve fiziksel karşıtlığını kabul eden felsefecilerin sayısı giderek artmaktadır. Bu da çağdaş zihin felsefesinde düalizmin yeniden yükselişi anlamına gelmektedir. Bu yükseliş, töz düalizminden yana değil, beden hem fiziksel hem zihinsel nitelikleri olduğunu kabul eden nitelik düalizminden yanadır. Bir yandan anti-fizikalist argümanlar, nitelik düalizmi için destekleyici savlar olarak değerlendirilmekte, bir yandan da töz düalizminin açmazları için nitelik düalizmi bir çözüm olarak görülmektedir. Bu çalışmada, nitelik düalizminin fizikalizme karşı töz düalizminden daha güçlü bir alternatif oluşturup oluşturmadığı iki yönlü olarak ele alınmaktadır. İlk olarak, fizikalizme getirilen itirazların nitelik düalizmine olduğu gibi töz düalizmine de dayanak sağlayabileceği ihtimali irdelenmekte, ikinci adımda ise töz düalizminin yol açtığı problemlerin nitelik düalizmi tarafından çözümlenip çözülemediği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zihin felsefesi, töz düalizmi, nitelik düalizmi, fizikalizm, Descartes.

